

ŞİA'DA BİR HİDÂYET REHBERİ OLARAK EHL-İ BEYT VE "NÛH'UN GEMİSİ" BENZETMESİ

Hüseyin KAHRAMAN•

AHL AL-BAYT AS A GUIDANCE OF SALVATION IN THE SHI'A AND THE RESEMBLING OF NOAH'S SHIP

According to the Shi'a, ahl al-bayt (prophet's family), has some peculiarities that other muslims have not. The most important of these peculiarities is that the ahl al-bayt is to be preserved from sins. With this peculiarity, ahl al-bayt is a guide of right way. According to the Shi'a, there is a lot of verses of Quran and hadiths that indicate this peculiarity of ahl al-bayt. One of the most important hadiths is as known "Ship Hadith" that: "My ahl al-bayt resembles to the Noah's ship. Who embarks this ship is prospered, who not embark is drowned". According to the Shi'a, there is an agreement among müslim scholars on that this hadith is sound (sahih) and is even generally admitted (mutevatir). In addition to the Shi'a, a lot of Sunni scholars mentioned this hadith in their books. In this article, first of all, Shi'a's hadith perceiving has been studied with main frames and then value of this hadith has been searched through the narratives in the Shiite and Sünni sources by comparison of the Hadith Methodology.

I. GİRİŞ

"Ehl-i beyt" terkîbi, sözlükte "akraba, aşiret, zevce" gibi mânâlara gelen "ehl" kelimesi ile "mesken, ev, aile" mânâlarına gelen "beyt" kelimelerinden oluşur. Câhiliyye döneminde kabilenin hâkim ve önde gelen ailesini ifade etmek üzere kullanılan¹ bu terimin Kur'an'da özellikle peygamberlerin eşlerine veya ev halkına delâlet ettiği görülür.² Hz.Peygamberin aile fertleri hakkında nâzil olan "... Ey Ehl-i beyt! Allah sizden sadece günahı gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor" meâlindeki âyette³ de Kur'an'ın bu husûsî kullanımını görmek mümkündür.

Kur'an'ın bu olumlu ve ayrıcalıklı yaklaşımına mazhar olan "Ehl-i beyt" terimi, çeşitli açılardan Sünnîlerle Şîîler arasında ihtilâfa neden olmuştur. Bu ihtilâfların başında "Ehl-i beyt" in kimlerden oluştuğu konusu gelmektedir. Şîî inancına göre Hz.Peygamber'e ilâveten Hz.Ali, Fâtıma, Hasan, Hüseyin⁴ ve ayrıca imam kabul

• Yard. Doç. Dr., Uludağ Üniversitesi İlahiyât Fakültesi.huskahraman@hotmail.com

¹ Bu konuda geniş bilgi ve kaynaklar için bkz. Öz, Mustafa, "Ehl-i beyt", *DİA.*, X, 498-501.

² Bu ayetler için bkz. Hûd 11/73; Kasas 28/21; Ahzâb 33/33.

³ Ahzâb 33/33.

⁴ Şîa'nın bu düşüncesinin temelinde "mübâhele olayı" vardır. Mübâhele olayı, Necrân Hıristiyan heyeti ile Hz.Peygamber arasında geçen bir münâzara ve lanetleşme hâdisesidir. Bu münâzara esnasında nâzil olan → →

edilen dokuz kişi⁵ bu terimin kapsamına girmektedir. Sünnîler arasında ise bu terimin çerçevesi hususunda görüş birliği yoktur. Bazılarına göre sadece Hz. Peygamber'in hanımları, bazılarına göre ise Benî Hâşim'in tamamı Ehl-i beyt kapsamına girmektedir.⁶

Ehl-i beyt teriminin kapsamı ile ilgili bu tartışmalar, bir başka ihtilâf konusunu da beraberinde getirir. Ehl-i sünnet ile Şîa arasındaki bu ikinci temel ihtilâf, Ehl-i beyt mensuplarının diğer Müslümanlardan farklı olarak bazı özelliklere sahip olup olmadığı ile ilgilidir. Bu tartışmalar ise Kur'ân'da da ifade edildiği üzere "Ehl-i beyt'in günahlardan temizlenmesi" yani "masum oluşu" (ismet) temeline dayanır. Ehl-i sünnete göre insanlar arasında sadece peygamberler masumdur.⁷ Halbuki Şîa'ya göre bu terimin kapsamına giren tüm insanlar, Hz. Peygamber'le aynı özelliklere sahiptir. "Şeyh Sadûk" diye bilinen Şîî âlim Ebû Cafer İbn Bâbeveyh el-Kummî (381/991), ismet sıfatına ilâveten Ehl-i beyt'in sahip olduğu bu ayrıcalıklı özellikleri şöyle ifade etmektedir:

"Bizim onlar hakkındaki inancımız şudur: Onlar, Allah'ın kendilerine itâat etmeyi emrettiği ulu'l-emr olan kişilerdir. Onlar insanlar üzerinde şâhidlerdir. Selâm üzerlerine olsun onlar, Allah'ın kapılarıdır; ona giden yoldur, ona işâret eden delillerdir. Selâm üzerlerine olsun onlar, onun ilminin hazînesi, vahyinin açıklayıcıları ve tevhdinin rükünleridir. Onlar hata ve yanlışlardan korunmuşlar (masûm)dır. Onlar, Allah'ın kendilerinden kirleri giderdiği ve tertemiz temizlediği kimselerdir. Onların mucizeleri ve delilleri vardır. Yıldızların gök halkının emniyeti oluşları gibi onlar da yeryüzü insanlarının emniyetidir. Onlar bu ümmet içinde Nûh'un gemisine benzetilebilir. Ona binen kurtulur ve bağışlanma kapısına (Hitta) ulaşır. Onlar Allah'ın kerîm kullarıdır, ondan önce söz söylemezler ve onun emriyle hareket ederler. Ve selâm üzerlerine olsun, onlar hakkında şu inancı taşıyoruz: Onları sevmek imân, onlardan nefret küfürdür. Onların buyruğu Allah'ın emri, yasakları da Allah'ın nehyidir. Onlara itâat Allah'a itâat, onlara itâatsizlik Allah'a karşı gelme; onların dostu Allah'ın dostu ve düşmanları da Allah'ın düşmanlarıdır."⁸

Hatadan korunduğunun kabul edilmesi ve özellikle de Allah'ın ilminin hazinesi konumunda görülmesi, Şîa'ya göre Ehl-i beyt'e tüm müslümanlar için hidâyet rehberi ve kurtuluş vesilesi olma özelliği kazandırmaktadır. Zira Hz. Âdem'den itibaren bütün peygamberlere verilen ilme sahip olan Ehl-i beyt, İslâmî kültür ve bilimin de kaynağı

→ →

"Sana bilgi geldikten sonra İsa hakkında kim seninle münakaşaya kalkıştırsa şöyle de: Gelin! oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı çağıralım, siz de biz de gelelim. Sonra hepimiz dua edip yalvaralım da Allah'ın lanetini yalancılar üzerine okuyalım" (Âl-i 'İmrân 3/61) âyetinin gereğini yapmak üzere Hz. Peygamber Şîa'ya göre yanına bu dört kişiyi almıştır. Bkz. Tabatabâî, Muhammed Hüseyin, *el-Mizân fi Tefsiri'l-Kur'ân*, Beyrut 1973, XVI, 312. Bu olayla alakalı olarak ayrıca bkz. Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Tefsîr*, Mısır 1968, III, 299.

⁵ Dokuz imamın bu terimin kapsamına girdiğine dair geniş bilgi ve kaynaklar için bkz. Öz, a.g.mad. 499.

⁶ Bu konuda bilgi ve kaynaklar için bkz. Öz, a.g.mad., 499.

⁷ Bu konuda geniş bilgi ve özellikle de ehl-i sünnet ile Şîa arasındaki tartışmalar için bkz. Bulut, Mehmet, *Ehl-i sünnet ve Şîa'da İsmet İnancı* (İstanbul 1991), 140 vd; Dalkıran, Sayın, *Osmanlı Devletinde Ehl-i sünnetin Şîî Akîdesine Tenkidleri*, İstanbul 2000, 200 vd.; Öz, a.g.mad., 499-500. Peygamberlerin ismet sıfatı ile ilgili tartışmalar hakkında geniş bilgi için bkz. er-Râzî, Fahrüddîn Muhammed b. Amr b. el-Hasan, *İsmetü'l-Enbiyâ*, Humus, trs., 1-13.

⁸ Kummî, *Şîî-İmâmîyye'nin İnanc Esasları* (çev. Ethem Ruhi Fırlah, Ankara 1978), s. 109-110. Bu konuda ayrıca bkz. el-Küleynî, Ebû Cafer Muhammed b. Yakub, *Usûlü'l-Kâfi*, Beyrut 1992, I, 241 vd.; Muhammed Rıza el-Muzaffer, *Akâidu'l-İmâmîyye*, Kahire 1381, 51 vd.

durumundadır.⁹ Bu ilim derin ve köklü olup insanların muhtaç oldukları her şeyi kapsamaktadır. Bu özelliği ile Ehl-i beyt, insanları doğru yola sevkeden kurtarıcı bir fonksiyona sahiptir. Bu fonksiyon Ehl-i beyt'e Hz.Peygamber'den, ona Cebrâil'den, Cebrâil'e ise Allah'tan intikâl etmiştir.¹⁰ Hatta Şîa'ya göre başta Hz.Ali olmak üzere Ehl-i beyt mensubu olan on iki imam, bu özelliğin kaynağı olan "bilgi" konusunda peygamberlerden daha üstün bir konumdadır.¹¹ Bu düşünceye göre Ehl-i beyt'in dindeki bu konumunu ve Müslümanlar için taşıdığı önemi dile getiren çok sayıda âyet ve hadis vardır. Meselâ "Sizin dostunuz ve yardımcınız ancak Allah, onun rasûlü ve Allah'ın emirlerine boyun eğerek namazı dosdoğru kılan ve zekâtı veren müminlerdir"¹² gibi pek çok âyet¹³ Ehl-i beyt hakkında nâzîl olmuştur. Yine, "Sakaleyn Hadisi" olarak bilinen "Size iki şey bırakıyorum, onlara sarıldıkça asla dalâlete düşmezsiniz: Allah'ın kitâbı ve Ehl-i beytim"¹⁴ gibi pek çok hadis de Ehl-i beyt'e yönelmenin vücûbuna delâlet eden, Allah'ın hükümleri konusunda onların Hz.Peygamber'den sonra aslî mercî olduğunu gösteren katî delillerdir.¹⁵ Hemen her Şîî âlimin bu konuda kullandığı delillerden biri de Hz.Peygamber'in Ehl-i beyt'i Nûh'un gemisine benzettiği hadistir.

II. EHL-İ BEYT VE "NÛH'UN GEMİSİ" BENZETMESİ

Aslında "Nûh'un gemisi", daha ilk dönemlerden itibaren "kurtuluş vesilesi" olarak takdim edilegelen bir simge durumundadır. Bu benzetmenin kaynağı hiç şüphesiz Hz.Nûh ile kavmi arasında geçen olaylardır. Kur'ân'da anlatıldığına göre Allah, insanlara Hz.Nûh'u göndererek onları tevhid inancına çağırması, başkasına kulluk edip tapmaları durumunda başlarına gelecek azâb konusunda onları uyarıştır. Fakat kavmi Nûh'u dinlememiş, yolunu şaşırdığını söylemiştir. Hz.Nûh ise, peygamber olduğunu ve sapıklık üzere bulunmadığını, sadece kendilerinin iyiliğini istediğini, Allah'a isyân etmeleri durumunda karşılaşacakları korkunç akibeti haber vermek üzere içlerinden bir kişinin Rableri katından onlara bir uyarı getirmesine hayret etmemeleri gerektiğini söylemiştir. Fakat kavmi Nûh'u yine yalanlayınca Allah, onları cezalandırmak üzere korkunç bir tufan göndermiş, Hz.Nûh ve beraberinde bulunanlar ise

⁹ Bu konuda bkz. el-Küleynî, *Usûlü'l-Kâfi*, I, 281-284; Tabatabâî, *el-Mizân fî Tefstrî'l-Kur'ân*, XVI, 312-313; Tabatabâî, *Söyleşiler, Allâme Tabatabâî ve Henry Corbin* (çev. İsmail Bendiderya, İstanbul 1996), s. 27.

¹⁰ Bu konuda bkz. el-Küleynî, *Usûlü'l-Kâfi*, I, 314; el-Antâkî, Muhammed Mer'î el-Emîn, *Mezhebu Ehl-i'l-Beyt*, Suriye 1962, s. 16-17.

¹¹ Şîa'ya göre imamların bilgisi sınırsızdır; olmuşu ve olacak olanı bilirler, onlara hiçbir şey gizli kalmaz. Onlar bilmek istedikleri şeyi diledikleri zaman bilebilirler veya onların bilmek istediği şeyler Allah tarafından onlara bildirilir. İmamların bilgisi o kadar geniştir ki onlar ne zaman öleceklerini veya uzakta bulunan bir başkasının öldüğünü bile bilirler. Bu konuda bkz. el-Küleynî, *Usûlü'l-Kâfi*, I, 316, 317, 319, 442. İmamların sahip olduğu bilginin mâhiyeti hakkında geniş bilgi ve kaynaklar için bkz. Sofuoğlu, M. Cemal, *Hadis Tenkidi Yönünden el-Kâfi Üzerine Bir İnceleme* (basılmamış doçentlik tezi), Ankara 1982, s. 44-50.

¹² Mâide 5/55.

¹³ Şîa'ya göre Beyyine 98/7, Ahzâb 33/33, Şûrâ 42/23, gibi âyetler Ehl-i beyt'e delâlet etmektedir. Bu iddialar için bkz. Muhammed el-Hüseyin, *Aslu's-Şîa ve Usûluhâ* (nşr. Murtaza es-Seyyid Muhammed er-Radvî) Kahire 1958, s. 110; el-Antâkî, a.g.e., 44-120.

¹⁴ *Müslim*, Fezâil, 36; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 181. Bu hadisin farklı lafızlarla nakledilen çeşitli rivâyetleri için bkz. *Ebû Dâvud*, Menâsik, 56; *İbn Mâce*, Menâsik, 84.

¹⁵ Bu konuda Şîa tarafından kullanılan diğer hadisler için bkz. Muhammed el-Hüseyin, a.g.e., 113; el-Antâkî, a.g.e., 133-189; el-Müsevi, Abdülhüseyn Şerefuddîn, *el-Mürâcaât*, Beyrut 1393, s. 22.

(Allah'ın emriyle inşâ ettiği) gemi sayesinde kurtulmuşlardır.¹⁶ Kur'ân'da anlatılan böyle kıssaların amacı, peygamberlerinin sözlerini dinlemeyen insanları uyarmak ve helâk edileceklerini onlara hatırlatmaktır. Ancak özellikle Hz.Nûh'un kıssasında, gemiye ve onun "kurtarıcı" fonksiyonuna da vurgu yapılır ve "gemide bulunanların kurtarıldığına" dikkat çekilir.¹⁷ İşte bu husus Nûh'un gemisi'ni bir simge durumuna getirmiştir. Nitekim meselâ "sünnet"i kurtuluş vesilesi gören İmâm Mâlik (179/795), "Sünnet, Nûh'un gemisi gibidir; binen kurtulur, binmeyen helâk olur" demektedir.¹⁸ İbn Teymiyye'ye göre Nûh'un gemisine peygamberleri tasdik edip onlara tâbi olanlar biner. Bu gemiye binmeyen ise peygamberi yalanlıyor demektir. İşte sünnete ittiba da Allah katından gelen risâlete ittibâ demektedir. Buna tâbi olan Hz.Nûh ile birlikte gemiye binen insan konumundadır. Bu risâlete ittibâ etmeyen ise, Hz.Nûh'a tâbi olmayıp onunla birlikte gemiye binmeyen insana benzer.¹⁹ Bazılarına göre ise, Nûh'un gemisi gibi kendisine sığınanları kurtuluşa götürecektir olan "İslâm"dır.²⁰ Şîa düşüncesine göre ise, tarihte böyle önemli bir fonksiyon icra etmiş bu gemi ile, akîdelerinin temel umdesi olan Ehl-i beyt arasında benzer bir ilişki vardır. Şîi ulemâ bu ilişkiyi Hz.Peygamber'den nakledilen ve "Sefîne Hadisi" şeklinde isimlendirilen hadise dayandırır.²¹

A. ŞİA'YA GÖRE SEFİNE HADİSİ VE ANAHATLARIYLA ŞİA'NIN HADİS ANLAYIŞI

Bu hadise göre Hz.Peygamber şöyle buyurmaktadır: "Ehl-i beytim Nûh'un gemisi gibidir. Binen kurtulur, binmeyen boğulur". Bu hadise göre dinî konularda Ehl-i beyt'e sığınanlar, dinin furûunu ve usûlünü onlardan alanlar, onların yüce ahlâk ve âdâbını benimseyenler, Allah ve rasûlünün verdiği ahid gereği cehennem azâbından kurtulacaklardır. Onlara uymayanlar ise Tûfân günü Allah'ın azâbından korunmak için dağa sığınanlara benzer. Zira insanların karşılaştığı fitne ve dalâlet dalgaları ile Tûfân dalgaları arasında fark yoktur. İşte bu muhtevâ Hz.Peygamber'in bu hadisinde en belîğ şekilde dile getirilmiştir. Şîa'ya göre müslüman âlimler bu hadisin sahih olduğu konusunda icmâ etmişlerdir. Yine bu hadisin müstefiz olduğu ve hatta mütevâtir seviyesine yaklaştığı konusunda da icmâ vardır. Hatta bazılarına göre bu hadise mütevâtir olup kat'î deliller sınıfına girmektedir. Bu nedenle yüzden fazla hadis hâfızı ve imâmı, tarihçiler ve siyer müellifleri, ehemmiyetine binâen ve mânâsının yüceliğini kabul ederek bu hadise eserlerinde zikretmişlerdir.²²

Şîa'nın bu konuda böyle iddialı konuşmasının sebebi, kendi âlimlerine ilâveten pek çok Sünnî müellifin de hadise eserlerinde yer vermesi olmalıdır. Nitekim "Hz.Peygamber'in vefâtından sonra halîfeliğin Hz.Ali'nin hakkı olduğunu" ispat sadedinde bu hadise yer veren Şîi yazarların, kaynak tespiti esnâsında kendi mezhep-

¹⁶ Bu konuda bkz. Araf 7/59-64.

¹⁷ Bkz. Araf 7/64.

¹⁸ Bkz. İbn Teymiyye, *Mecmû'u Fetevâ*, Riyâd 1995, IV, 137.

¹⁹ Bkz. İbn Teymiyye, a.y.

²⁰ Bkz. Bulaç, Ali, *Nuh'un Gemisine Binmek*, İstanbul 1992, s. 8.

²¹ Bu hadise yer veren veya muhtevâsına atıfta bulunan bazı eserler için bkz. Muhammed Rıza el-Muzaffer, *'Akâidu'l-İmâmiyye*, s. 55; el-Müsevî, *el-Mürâcaât*, s. 23; el-Antâkî, *Mezhebu Ehl-i'l-Beyt*, s. 164; Tabatabâi, *Söyleşiler*, 27.

²² Şîa'nın bu yorumu için meselâ bkz. el-Müsevî, *el-Mürâcaât*, s. 25; Muhammed Rıza el-Muzaffer, *'Akâidu'l-İmâmiyye*, s. 55; el-Antâkî, *Mezhebu Ehl-i'l-Beyt*, s. 169-172.

lerinden olan müelliflerden ziyâde Bezzâr, Tabarânî, Hâkim en-Nisâburî gibi Sünnî âlimlere atıfta buldukları görülür.²³ Şîa'nın bu tavrı hiç şüphesiz, iddialarını ispat konusunda en önemli ve başta gelen hasımları olan Sünnî kesime, yine Sünnî yazarların eserlerinde yer alan delillerle cevap verme isteği ile ilgilidir. Hatta bazı Şîiler bu hususun önemine binâen, hadise yer vermemelerine rağmen Müslim ve Ahmed b. Hanbel gibi Sünnîlerin çok değer verdiği bazı isimlere de atıfta bulunmuşlardır.²⁴

Farklı Şîî müellifler tarafından "sahih", "müsteftz" veya "mütevâtir" olduğu söylenen Sefîne Hadisi büyük ihtimâlle bu özelliğinden dolayı, bazen de ihtisâr amacıyla, genelde senedsiz nakledilmektedir. Sened zikreden müelliflerin zikrettiği senedler ise çoğunlukla Şîa'nın siyâsî ve itikâdî anlayışını yansıtır tarzdadır. Nitekim bu senedler bazen "Hz.Peygamber → İbn Abbas → (Mansûr'un) dedesi → (Mansûr'un) babası → Mansûr → el-Mehdî → Hârûn er-Reşîd" isimlerinden oluşur. Hadisi bu senedle "Fedâil" isimli eserinde nakleden İbnü'l-Megâzilî eş-Şâfiî "Ehl-i beyt'in faziletlerine dair böyle hadisler nakletmelerine rağmen bu insanların (senedde ismi geçen halifelerin) onlara yaptıklarına şaşıyorum" demektedir.²⁵ Bu senedler bazen de "Hz.Peygamber → Hz.Ali → Hz.Hüseyin → Zeynelâbidîn → İmâm Bâkır → İmâm Sâdık → İmâm Kâzım..."²⁶ gibi özellikle İsnâ 'Aşeriyye Şîası için büyük önem taşıyan imamlardan oluşur. Hepsi masum olan imamlar aracılığı ile gelen bir hadis Şîa'ya göre sıhhat derecelerinin en üstünde yer alacaktır. Bazı kaynaklarda ise bu hadisin "Hz.Peygamber → Ebû Zerr → Sehl b. Sa'd → (oğlu) Abbâs b. Sehl → (oğlu) Abdülmüheymin b. Abbas → Musa b. Cafer (İmâm Kâzım) → Muhammed b. Ali..." gibi aralarında bir imâmın bulunduğu senedle nakledildiği görülmektedir.²⁷ Bu senedde yer alan Musa b. Cafer (183/799), "el-Kâzım" lakabıyla meşhûr Şîî imamıdır. Masum imamın razı olup güvendiği kişi Şîa'ya göre sika ve âdildir.²⁸ Bu durumda hem Musa b. Cafer'in hadisi aldığı Abdülmüheymin b. Abbas'ın nasıl bir râvî olduğunu soruşturmaya gerek kalmayacaktır.²⁹ Hatta imamın hadisi tam senediyle nakletmesi, senedde ismi geçen diğer râvîler için bile tadil olarak düşünülebilir. Zira imamın, sika olmayan râvîler aracılığı ile gelen bir hadisi nakletmemesi gerekir.

Sefîne Hadisi'nin nakli ile ilgili bu durum Şîa'nın hadis anlayışı ve hadis rivâyet keyfiyeti hakkında da ipuçları verir mâhiyettedir. Bu yazının temel araştırma konusu olmamakla birlikte, Sefîne Hadisi'ni de yakından ilgilendirdiği için, Şîa'nın hadis anlayışını ve rivâyet metodunu ana hatlarıyla tavsif etmek faydalı olacaktır.

²³ Bu konuda meselâ bkz. el-Müsevî, a.g.e., 23-24; el-Antâkî, a.g.e., 164-169.

²⁴ Bu konuda meselâ bkz. el-Antâkî, a.g.e., 168-169.

²⁵ Bu sened ve yorum için bkz. el-Antâkî, *Mezhebu Ehl-i'l-Beyt*, s. 167.

²⁶ Bu senedler için bkz. el-Meclisî, Muhammed Bâkır b. Muhammed, *Bihârü'l-Envâr*, Beyrut 1983, XXIII, 105, 119.

²⁷ Bu sened için bkz. el-Meclisî, a.g.e., XXVII, 73.

²⁸ Şîa'ya göre sadece imamın güvendiği kimseler değil, aynı zamanda bir muhârebeye bayrağı eline verdiği, hasım tarafa elçi olarak gönderdiği, bir konuda şahid gösterdiği, hizmetçi veya kâtip olarak görevlendirdiği, fetvâ vermesine izin verdiği kişiler de sika ve âdil kabul edilir. Şîa'nın râvîde aradığı şartlar hakkında geniş bilgi ve kaynaklar için bkz. Sofuoğlu, M. Cemal, *Şîa'nın Hadis Anlayışı* (basılmamış doktora tezi), Ankara 1977, s. 152 vd.

²⁹ Halbuki Abdülmüheymin b. Abbâs, (sünnî) hadis münekkidi tarafından "münkeru'l-hadis, metrûku'l-hadis, sika değil, zayıf, hadiste güçlü değil" gibi ifadelerle tenkid edilmiş bir râvidir. Ayrıca onun "babası-dedesi" senediyle naklettiği, içerisinde münker hadisler bulunan bir hadis nushasından bahsedilmektedir. Sefîne Hadisi de bu senedle nakledilmektedir. Bu râvî hakkında geniş bilgi için bkz. 'Ukaylî, Muhammed b. 'Amr, *Kitâbu'd-Du'afâi'l-Kebîr*, Beyrut 1984, III, 114.

Şîa'ya göre hadis/sünnet; Kur'ân, icmâ ve akıl ile birlikte şer'î hüküm kaynaklarından biridir.³⁰ Ancak Şîa'nın hadis hakkında önemli tereddütleri vardır. Bu tereddütler genelde, ilk halifelerin ve bazı sahâbîlerin hadis alanındaki tasarrufları ile ilgilidir. Zira Şîa'ya göre İslâm'ın ilk dönemlerindeki halifeler, hadis ilmi ile ilgili çabaları tek elden yönlendirmeye çalışmış, hadis yazımını yasaklamış, hadis yazılı yaprakları imhâ etmiş, hatta bazen hadis nakline bile engel olmuşlardır. Bu yüzden hadislerin bir çoğu değiştirilmiş, tahrife uğramış, unutulmuştur. Diğer taraftan sahâbe ve tâbiîn tarafından hadisi yayma hususunda yapılan hesapsız ve haddi aşkın hareketler Şîa'ya göre hadisi üzülecek bir duruma düşürmüştür. İş o hadde varmıştır ki hadis Kur'ân'a hâkim olmuş hatta bazen bir Kur'ân âyeti hadis sebebiyle fesholunmuştur (yok sayılmış, görmezden gelinmiştir).³¹ Ancak Şîa'nın hadis ve ilk râvîleri olan sahâbîler hakkındaki bu düşüncelerinin, onların hadis konusundaki faaliyetlerinden ziyâde, Hz.Peygamber'in vefatında yaşanan ve halife seçimi ile noktalanmış olaylarla yani siyâset ile ilgili olduğu görülmektedir. Nitekim Tabatabâî bu süreci, özetle şöyle anlatmaktadır:

"Ehl-i beyt ile birlikte bir avuç sahabe Hz.Peygamber'in cenâzesi ile meşgul iken, daha sonra çoğunluğu teşkil edecek olan diğer bir grup sahabe alelacele Benî Sâide gölgeğinde toplanarak onun yerine vasi, vekil ve halife tayin etmeye kalkışmışlardır. Ancak bu toplantıya Ehl-i beyt'ten hiç kimse hatta Hz.Ali bile çağrılmamış, haberdâr edilmemiştir. Hz.Ali ile birlikte Selmân el-Fârîsî, Ebû Zerr el-Çifârî, Mikdâd b. el-Esved, Ammâr b. Yâsir gibi bazı sahâbîler³² bu halife tayinini duyunca velâyet nassını³³ hatırlatarak itiraz etmişlerdir. Fakat aldıkları cevap "maslahât böyle icâb ediyordu" şeklinde olmuştur. Ümmetin daha sonra karşılaştığı tüm sorunlar bu "velâyet" aslının iptalinden doğmuştur. Bu nedenle hiçbir Şîî, on dört asırdır cereyân eden esef verici sayısız hadiseyi, Hz.Peygamber riyâsetinde hicretin ilk on yılında yaşanan gerçek İslâmî uygulamalarla bağdaştırmamakta, söz konusu ekseriyetin yaptıklarını iyi niyete yormamakta, mazeretlerini geçerli saymamaktadır. Zira bu ekseriyet, peygamber ailesinin soyunu kurutmak istemiş, varını yoğunu yağmalamış, kadınlarını esir alıp erkeklerini kılıçtan geçirmiş, kesik başlarını İslâm halifesine armağan olarak şehir şehir dolaştırmışlardır. Hemen tüm sahâbîler de bu resmî politikaya boyun eğmiş ve olup biteni fark edememiştir. Böylece Ehl-i beyt, siyâsetten uzak tutulmaya çalışılmış ve bu amaçla diğer sahâbîler bilinçli olarak ön plana çıkartılmıştır. Halk da Hz.Peygamber'in bu mübârek arkadaşlarına gittikçe daha fazla ilgi duymaya başlamıştır. Hatta insanlar onlardan hadis öğrenmeyi "Kur'ân ilmi" telakki etmişlerdir. Sahâbenin araştırmacı bir rûha sahip olmaması hadisin ve hadis

³⁰ Bu konuda geniş bilgi ve kaynaklar için bkz. Sofuoğlu, a.g.e., s. 60.

³¹ Şîa'nın bu iddiaları hakkında meselâ bkz. Tabatabâî, *İslâm'da Şîa* (yay. haz. Bahri Akyol, İslâmî Kültür ve İlişkiler Merkezi Tercüme ve Yayın Müdürlüğü Yay.), İnan 1998, s. 101. Bu konuda ayrıca bkz. el-Antâkî, *Mezhebu Ehl-i'l-Beyt*, s. 134.

³² Bu sahâbîler Şîa'ya göre "makbul" addedilen râvî gruplarından olan "el-Erkânü'l-Erbaa" yı oluşturmaktadır. Bu sahâbîler ayrıca sayısı beş bin kişiye ulaşan "Şurtatu'l-Hamîs" grubunun da en önde gelen isimleridir. Bu konuda geniş bilgi ve kaynaklar için bkz. Sofuoğlu, *Şîa'nın Hadis Anlayışı*, 81; a.mif., *Hadis Tenkidi Yönünden el-Kâfi Üzerine Bir İnceleme*, s. 28-33.

³³ Şîa'ya göre "Sizin dostunuz ve yardımcınız ancak Allah, onun rasûlü ve Allah'ın emirlerine boyun eğerek namazı dosdoğru kılan ve zekâtı veren müminlerdir" (Mâide 5/55) âyeti, Hz.Ali'nin velâyetine delâlet ettiğinden "velâyet âyeti" olarak isimlendirilmekte ve bu konuda en önemli delillerden sayılmaktadır. Meselâ bkz. el-Antâkî, a.g.e., 44.

ilminin gerçek değerini yitirmesine neden olmuştur. Bu sebeplerden dolayı Ehl-i sünnet'in³⁴ aksine, sahâbenin tamamını âdil kabul etmek mümkün değildir. Zira Hz.Peygamber'in sağlığında saf ve temiz olan pek çok sahâbî, onun ölümünden sonra bu durumunu muhâfaza edememiştir.³⁵

Bu açıklamalardan anlaşıldığına göre siyâsî sayılabilecek bu tavır nedeniyle Şîa, hadis nakli açısından sahâbîler arasında ayırım yapmaktadır. Herhangi bir muhaddisin naklettiği veya herhangi bir râvîden gelen hadisler delil olamaz. Şîa'ya göre ancak Hz.Peygamber'den, Ehl-i beyt'inden veya yukarıda ismi geçen birkaç sahâbîden vâsıtasız olarak alınan hadisler huccet olabilir. Bu hadisler Kur'ân hükmündedir. Bu yolla gelmeyen hadislerle ise, ancak Kur'ân'a arzedildikten sonra amel edilebilir. Böyle bir hadisin geçerli ve huccet olabilmesi için içeriğinin Kur'ân'a mutâbık olması gerekir. Bunlar da itikâdî konularda huccet olmayıp sadece şer'î hükümlere taalluk ediyorsa amele layık olabilir.³⁶

Şîa'nın bu yaklaşımı hadis naklinde iki metodun varlığını ortaya koymaktadır. Bunlardan birincisi başta sahâbîler olmak üzere râvîlerle gerçekleşen "vâsıtalı hadis nakli", ikincisi ise hadisin, doğrudan ve kaynağından elde edildiğine delâlet eden "vâsıtasız hadis nakli"dir. Hz.Peygamber'den nakleden ilk nesil olması açısından sahâbenin hadis rivâyetindeki önemi açıktır. Ancak sahâbe arasında böyle kesin ayrımlar yapılır ve pek azına itimâd edilirse, dinî meselelerin anlaşılması ve tatbikinde ihtiyaç duyulacak yeteri miktarda hadis bulunamayacaktır. Bu açığın başka şekilde doldurulması gerekecektir. İşte Şîa bu eksiği "vasıtasız nakil" yolu ile telâfi etmiştir. Nitekim Şîilere göre Hz.Peygamber, kendisine bildirilen her şeyi Hz.Ali'ye öğretmekle mükelleftir. Hz.Ali'ye öğretilen bu ilim daha sonra diğer imamlara intikâl etmiştir.³⁷ Bu nedenle imamların sözleri, fiilleri ve ikrârları da sünnet ve hadis hükmündedir. Bu sebeple başta Hz.Ali olmak üzere imamlara ait sözlerin de "hadis" olarak nakledildiği görülür.³⁸ Bu hususu destekler mâhiyette Şîî imamlardan nakledilen çok sayıda açıklama vardır. Nitekim Hz.Peygamber'den 138 yıl sonra 148/765'de vefat eden İmam Cafer es-Sâdık'a şöyle bir açıklama izâfe ifade edilir: "Biz insanlara reyimize ve hevâmıza göre konuşmuyor, Rabbimizin bize aktardığı bilgileri naklediyoruz. Biz aktardığımız hadisleri de doğrudan Hz.Peygamber'den naklediyoruz. Eğer insanlara reyimize göre hadis nakletseydik helâk olurduk."³⁹ Yine İmam Cafer es-Sâdık'ın, rivâyet ettiği hadislerin kaynağına işâretle şöyle dediği nakledilmektedir: "Benim hadisim babamın, onun hadisi de dedemin hadisidir. Dedemin hadisi Hüseyin'in, onun hadisi ise Hasan'ın hadisi konumundadır. Hasan'ın hadisi Hz.Ali'nin, onun

³⁴ Ehl-i sünnetin sahâbîlerle ilgili görüşleri için bkz. Koçyiğit, Talat, *Hadis İstılahları*, Ankara 1985, s. 375-381

³⁵ Bu yorumlar için bkz. Tabatabâî, a.g.e., 29. Şîa'nın sahâbîlerle ilgili görüşleri hakkında geniş bilgi için bkz. Sofuoğlu, *Şîa'nın Hadis Anlayışı*, 73-81.

³⁶ Bu konuda bkz. el-Antâkî, *Mezhebu Ehl-i'l-Beyt*, s. 134; el-Meclisî, *Bihâru'l-Envâr*, I, 117, 119; Tabatabâî, *İslâm'da Şîa*, s. 103.

³⁷ el-Küleynî, *Usûlü'l-Kâfî*, I, 321-322. Şîa'ya göre "Cibrîl Hz.Peygamber'e cennetten iki nar getirmişti. Hz.Peygamber bunlardan birini yedi, diğerini de ikiye bölerek yarısını Hz.Ali'ye verdi ve şöyle buyurdu: Ey Ali! Yediğim birinci nar nübüvvete delâlet etmektedir; senin bundan nasibin yoktur. İkinci nar ise ilmi simgeliyor. Sen bu konuda bana ortakısın". Bu rivâyet için bkz. el-Küleynî, a.y.

³⁸ Bazı örnekler için meselâ bkz. eş-Şerîf er-Radî, *Nehcü'l-Belâğa*, Trablusşam 1313, II, 139-140. Bu konuda geniş bilgi ve kaynaklar için bkz. Sofuoğlu, *Şîa'nın Hadis Anlayışı*, s. 60.

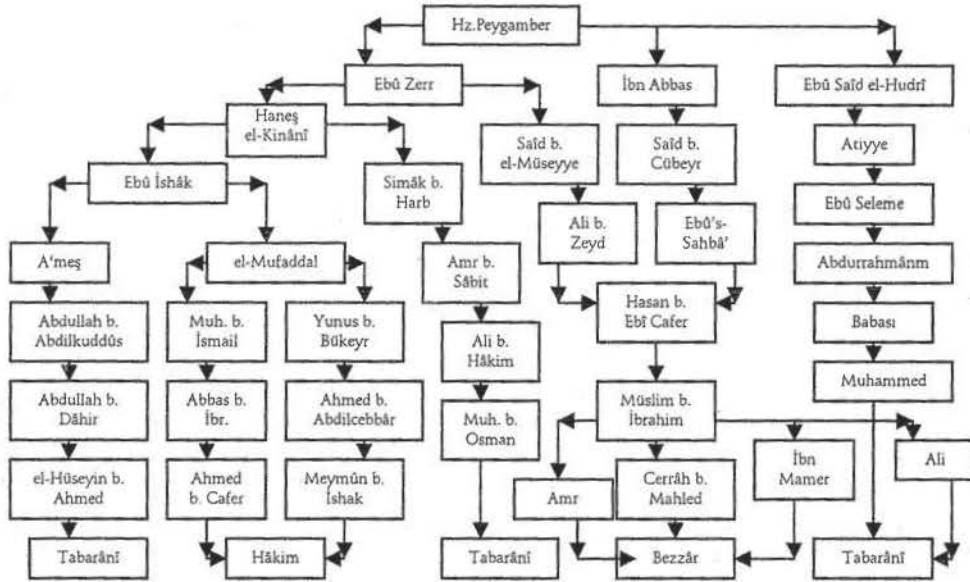
³⁹ Bkz. el-Meclisî, *Bihâru'l-Envâr*, II, 173.

hadisi de Hz.Peygamber'in hadisi gibidir. Hz.Peygamber'in hadisi ise Allah'ın sözüdür.⁴⁰

İşte Sefîne Hadisi'nin de, Şîa'nın bu hadis anlayışı çerçevesinde nakledildiği görülür. Nitekim hadis ya Hz.Ali'den ya da Şîa'ya göre onun hilâfetini savunan sahâbîlerden nakledilmektedir. Senedlerin devamında ise, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, siyâsî veya itikâdî görüşleriyle alakalı isimler bulunur. Halbuki Şîa'nın kaynak olarak gösterdiği Sünnî müelliflerin, onların hadis ile ilgili bu kabullerini nakzeden çeşitli hususlara dikkat çektikleri görülür.

B. EHL-İ SÜNNET'E GÖRE SEFİNE HADİSİ

Sefîne Hadisi, Kütüb-i Sitte'yi oluşturan kitaplar gibi, Ehl-i sünnet'te temel müracaat kaynağı kabul edilen eserlerde yer almamaktadır. Sünnî müelliflerce kaleme alınan ve Kütüb-i Sitte'yi oluşturan eserlere kıyasla daha alt sıhhat derecelerinde yer alan bazı kitaplarda bu hadisin farklı tarihlerle gelen ve metin açısından bazı değişiklikler içeren çeşitli rivâyetlerini görmek mümkündür. Ulaşabildiğimiz bu kaynaklardaki rivâyetleri bir araya topladığımızda karşımıza şöyle bir sened şeması çıkmaktadır:

Görüleceği üzere hadis Ebû Zerr, İbn Abbâs ve Ebû Saîd el-Hudrî gibi çeşitli sahâbîler tarafından nakledilmiştir. Bu sahâbîlerin rivâyetleri

"مثل أهل بيتي مثل سفينة نوح، من ركبها نجا ومن تخلف عنها غرق"

"Ehl-i beytim Nûh'un gemisi gibidir; binen kurtulur, binmeyen boğulur" cümle-

⁴⁰ el-Antâkî, *Mezhebu Ehl-i'l-Beyt*, s. 134. Şîa'nın bu tavrına fikhî mevzûları içeren eserlerinde de rastlanır. Bu eserlerde hemen tüm fikhî problemlerin, imamlardan birine ulaşan senedlerle gelen rivâyetlerle çözüme kavuşturulduğu görülür. Meselâ fikhî mevzûları içermekle birlikte, Şîa'nın en meşhûr hadis külliyyâtı içinde sayılan (bu konuda geniş bilgi için bkz. Sofuoğlu, *Şîa'nın Hadis Anlayışı*, s. 109 vd.) Ebû Cafer Muhammed b. el-Hasan et-Tûsî'nin *el-İstibsâr fî mâ Uhtulife mine'l-Ahbâr* (Beyrut 1992) isimli eseri böyle rivâyetlerle doludur.

sinde müşterektir. Hadisin İbn Abbas rivâyeti bu tek cümleden müteşekkildir. Tabarânî'nin (360/971) naklettiği⁴¹ bu hadisin senedinde yer alan el-Hasan b. Ebî Cafer, cerh ve tadil otoritelerine göre "âbid ve zâhid bir kişiliğe sahip olmasına rağmen hadis ilminde güçlü olmayan", "kalbedilmiş (değiştirilmiş) isnâdlarla garîb hadisler nakleden", "metrûk, münkeru'l-hadis, zayıf, değeri yok" şeklinde tenkit edilmiş bir râvîdir.⁴²

Hadisin Ebû Saîd el-Hudrî rivâyetinde bu müşterek cümleye ilâveten

"... وإنما مثل أهل مثل باب حطة في بني إسرائيل من دخله غفر له"

"...Ehl-i beytim ayrıca İsrâîloğullarındaki af kapısı gibidir, giren affedilir" ibaresi de yer alır. Metni bu şekliyle aktaran Tabarânî'nin⁴³ verdiği bilgiye göre hadisi, senedde adı geçen Ebû Seleme'den sadece Abdurrahman b. Ebî Hammad rivâyet etmiş, Muhammed b. Abdilaziz'in babası Abdulaziz b. Rabîa da yine bu hadisin naklinde teferrüd etmiştir.⁴⁴ Münekkidlere göre Abdulaziz b. Rabîa, "zayıf" bir râvîdir.⁴⁵

Hadisin Ebû Zerr rivâyetleri ise nispeten daha uzundur ve farklı ayrıntılar içermektedir. Meselâ bu tarîkten gelen bazı rivâyetler, Ebû Zerr'in rivâyet esnasındaki halini yansıtır. Bu rivâyetlerde hadisi Ebû Zerr'den nakleden Haneş el-Kinânî şöyle demektedir:

"سمعت أبا ذر يقول وهو آخذ بباب الكعبة: أيها الناس! من عرفني فأنا من عرفتم، ومن أنكرني فأنا أبو ذر، سمعت رسول الله صلى

الله عليه وسلم يقول: مثل أهل بيتي مثل سفينة نوح من ركبها نجا ومن تخلف عنها غرق"

"Ebû Zerr'i Kabe'nin kapısına tutunmuş bir halde şöyle derken işittim: 'Ey insanlar! Kim beni tanıyorsa işte ben tanıdığınız insanım. Kim de tanımıyorsa, (bilsin ki) ben Ebû Zerr'im. Hz.Peygamber'i 'Ehl-i beytim Nuh'un gemisi gibidir; binen kurtulur, binmeyen boğulur' derken işittim". Hadis bu şekliyle, mânâ ile rivâyetten kaynaklanan bazı küçük değişikliklerle Tabarânî⁴⁶ ve Hâkim en-Nisâburî (405/1014)⁴⁷ tarafından nakledilmiştir. Her iki müellifin Ebû Zerr dışında ortak râvîsi olan tek isim Haneş el-Kinânî'dir. Bu râvî hadisçiler tarafından "hadiste güçlü değildir, hadisleri tenkid edilmiştir, delil olmaz, vehmi çoktur" şeklinde değerlendirilmiştir. Ayrıca bu râvî, "Hz.Ali'den, sika râvîlerin hadislerine benzemeyen haberler nakletmekte teferrüd etmiştir, bu nedenle hadisleri delil olarak kabul edilmemektedir". Nitekim biyografisine yer veren müellifler Haneş'in, Hz.Ali'nin ashâbından olduğunu ve ondan çeşitli bilgiler aktardığını ifade etmektedir.⁴⁸

Tabarânî'nin rivâyet senedinde yer alan Amr b. Sâbit (172/788) hakkındaki tenkidler, hadisin sıhhati açısından önemli ipuçları verir mâhiyettedir. Nitekim "değeri

⁴¹ Bu rivâyet için bkz. Tabarânî, Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, Musul 1983, III, 46 (2638 no'lu hadis); XII, 34 (12388 no'lu hadis).

⁴² el-Hasan b. Ebî Cafer hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, Haydarabad 1325, II, 227.

⁴³ Bu rivâyetler için bkz. *el-Mu'cemu'l-Evsat*, Kahire 1415, VI, 85 (5870 no'lu hadis); *el-Mu'cemu's-Sağîr*, Beyrut 1985, II, 84 (825 no'lu hadis). Bu iki rivâyetin senedi aynıdır.

⁴⁴ Bkz. Tabarânî, *el-Mu'cemu's-Sağîr*, II, 84 (825 no'lu hadis).

⁴⁵ Abdülazîz b. Rabîa hakkında bkz. Zehebî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Mizânü'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl*, Beyrut, trs, II, 627.

⁴⁶ *el-Mu'cemu'l-Evsat*, V, 355 (5536 no'lu hadis).

⁴⁷ Bkz. Hâkim, Muhammed b. Abdillâh en-Nisâburî, *el-Müstedrek*, Halep, trs., II, 343; III, 163. Zehebî'nin bu hadis ile ilgili telhîsine ileride atıfta bulunulacaktır.

⁴⁸ Bu râvî hakkında geniş bilgi için bkz. Ukaylî, *Kitâbu'd-Du'afâ'l-Kebîr*, I, 282; İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 51.

yok, sika değil, zayıf, güvenilir değil, metrûku'l-hadis, hadiste güçlü değil, mevzû rivâyetler nakleder, sağlam râvilerden mevzû hadisler rivâyet eder" gibi ifadelerle tenkid edilen Amr'ın "Hz.Ali'yi Hz.Ebû Bekir ve Ömer'e takdim eden, Hz.Osman hakkındaki kötü sözleri ile tanınan, Şîî düşüncede aşırı gitmiş, sefefe küfretmekle meşhûr, Râfizî bir râvî olduğu" ifade edilmektedir. Amr'ın biyografisine yer veren kaynaklar, düşüncelerini yansıtır mâhiyette, ilk dönem ile ilgili bazı değerlendirmelerine de yer vermektedir.⁴⁹

Hâkim'in senedinde yer alan el-Mufaddal b. Sâlih ise yine otoriteler tarafından "münkeru'l-hadis, sika râvilerden muzdarib rivâyetler nakleder, delil olmaz" gibi ifadelerle tenkid edilmiştir.⁵⁰ Hâkim'in senedinde yer alan bir diğer isim olan Ahmed b. Abdilcebbâr (272/885) da "zayıf olduğunda icmâ edilmiştir, hadis konusunda yalan söylerdi, hadis ehlinden değildir, hadiste güçlü değildir, nakilde bulunduğu kişilerle görüşmemiştir" ifadeleriyle tenkid edilmiş bir râvîdir.⁵¹

Ebû Zerr'den nakledilen bu metin, bazı rivâyetlerde Ebû Saîd el-Hudrî rivâyetinde de yer alan "ومثل باب حطة في بني اسرائيل" "... Ehl-i beytim ayrıca İsrâîloğullarındaki af kapısı gibidir" cümlesi ile birlikte nakledilmektedir. Tabarânî, naklettiği bu hadis için "bu metni A'meş'ten sadece Abdullah b. Abdilkuddûs nakletmiştir" değerlendirmesini yapmaktadır.⁵² Müellifin şeyhinden rivâyette tek kaldığını ifade ettiği Abdullah b. Abdilkuddûs, "değeri yok, sika değil, zayıf" şeklinde tenkid edilmiş, rivâyetlerinin tamamı Ehl-i beyt'le ilgili olan Râfizî bir râvîdir. Bu bilgileri veren kaynaklar rivâyetlerinden bazı örnekler de nakletmektedir.⁵³ Ebû Zerr'den gelen bu metni Abdullah b. Abdilkuddûs'dan nakleden Abdullah b. Dâhir er-Râzî de "değeri yok, hadisi yazılmaz" gibi ifadelerle tenkid edilmiş, ayrıca Râfiziyye'den olduğuna dikkat çekilerek Ehl-i beyt'in fazileti ile alakalı hadislerine örnekler verilmiştir.⁵⁴

Ebû Zerr tarafından gelen bu hadisin bazı rivâyetlerinde, onun nakil esnasındaki durumunu anlatan ifadeler hazfedilmiştir. Meselâ yine Tabarânî tarafından nakledilen böyle bir metin

"مثل أهل كمثل سفينة نوح من ركبها نجا ومن تخلف عنها هلك، ومثل باب حطة في بني اسرائيل"

"Ehl-i beytim Nûh'un gemisi gibidir; binen kurtulur, binmeyen boğulur. Ehl-i beytim ayrıca İsrâîloğullarındaki af kapısı gibidir" şeklindedir. Tabarânî tarafından nakledilen bu metin de, yukarıda naklettiğimiz ve içerisinde Abdullah b. Abdilkuddûs ve Abdullah b. Dâhir gibi şiddetli tenkide uğramış râvilerin bulunduğu senedle

⁴⁹ Kaynaklar Amr b. Sâbit'in "Hz.Peygamber'in vefatından sonra dört kişi hariç insanların tamamı küfre düşmüştür" sözüne özellikle yer vermektedir. Bu râvî hakkında geniş bilgi için bkz. 'Ukaylî, a.g.e., III, 261; Zehebî, a.g.e., III, 249; İbn Hacer, a.g.e., VIII, 9.

⁵⁰ Bu râvî hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Hacer, a.g.e., X, 243.

⁵¹ Hakkında geniş bilgi için bkz. Zehebî, a.g.e., I, 112; İbn Hacer, a.g.e., I, 44.

⁵² Hadisin bu rivâyeti için bkz. Tabarânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, IV, 10 (3478 no'lu hadis); *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, III, 45 (2637 no'lu hadis).

⁵³ Bu hadislerden birine göre Hz.Osman, insanlara hitap etmiş ve şöyle demiştir: "Biliyorsunuz ki Hz.Peygamber Hâşimîleri (diğerlerine) tercih eder, onlara ihsanda bulunurdu. Ben ise, Allah'a yemin olsun, eğer cennetin anahtarlarına sahip olsaydım Benî Ümeyye'ye verirdim. Ama ben dünyanın anahtarlarına sahibim ve bunları Benî Ümeyye'ye vereceğim". Bu râvî hakkında geniş bilgi için bkz. 'Ukaylî, a.g.e., II, 279; Zehebî, a.g.e., II, 457.

⁵⁴ Bu bağlamda nakledilen rivâyetlerden biri de "Ey Ümmü Seleme! Ali'nin eti ve kanı, benim etim ve kanımdandır" hadisidir. Bu râvî hakkında geniş bilgi için bkz. 'Ukaylî, a.g.e., II, 250; Zehebî, a.g.e., II, 416.

gelmiştir.⁵⁵

Bu metnin bazı tariflerinde ise, diğer rivâyetlerinde bulunmayan başka bazı bilgilere rastlanır:

"مثل أهل بيتي كمثل سفينة نوح من ركب فيها نجا ومن تخلف عنها غرق، ومن قاتلنا في آخر الزمان كان كمن قاتل مع الدجال"

"Ehl-i beytim Nûh'un gemisi gibidir; binen kurtulur, binmeyen boğulur. Âhir zamanda bizimle savaşırlar, Deccâl'in yanında savaşa girmiş kimseler gibidirler." Hadisin bu metni de Bezzâr (292/955) ve Tabarânî tarafından nakledilmiştir.⁵⁶ Bezzâr kendi rivâyetiyle ilgili olarak "Hadisi Hz.Peygamber'den bu şekilde nakleden Ebû Zerr'den başka birini bilmiyoruz. Ayrıca rivâyetin senedinde ismi geçen el-Hasan b. Ebî Cafer'in mütâbiinin (şeyhinden veya şeyhinin şeyhlerinden aynı hadisi nakleden başka bir râvînin) bulunduğu konusunda da bir bilgimiz yoktur" değerlendirmesini yapmıştır.⁵⁷ Bezzâr'ın, bu rivâyette tek kaldığını ifade ettiği el-Hasan b. Ebî Cafer, yukarıda da geçtiği üzere cerhe uğramış bir râvîdir. Ayrıca bu râvînin hocası Ali b. Zeyd, münekkidlerin tespitlerine göre âmâ olarak doğmuş, ömrünün sonlarına doğru da ihtilâta uğramıştır. "Başkalarının mevkûf rivâyet ettiğini merfû olarak rivâyet eden", "zayıf, gevşek, sağlam değil, delil olmaz" şeklinde tenkid edilen Ali b. Zeyd'in ayrıca Râfizî olduğu da vurgulanmıştır.⁵⁸

Hz.Ali'nin kendi sözü (mevkûf) olarak nakledilen bir rivâyette ise Ehl-i beyt yine Nûh'un gemisine ve İsrâîloğullarındaki af kapısına benzetilir. Hz Ali şöyle demektedir:

"إنما مثلنا في هذه الأمة كسفينة نوح وكياب حطه في بني إسرائيل"

"Bizler, bu ümmet içinde Nûh'un gemisi ve İsrâîloğullarındaki af kapısı gibiyiz". İbn Ebî Şeybe tarafından nakledilen⁵⁹ bu rivâyetin senedinde görebildiğimiz kadarıyla cerhe uğramış bir râvî yoktur.

III. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Şîa'nın hadis anlayışı ve rivâyet metodu; Sefîne Hadisi'nin Şif kaynaklarındaki rivâyetlerinin sağlıklı ve objektif tenkidine imkân vermemektedir. Sünnî müellifler tarafından kaleme alınan eserlerde yer alan senedlerden hareketle ise hadisin "zayıf" olduğu sonucuna ulaşılabilir. Zira hadisin hemen tüm senedlerinde şiddetli cerhe uğramış râvîler yer almaktadır.⁶⁰ Nitekim çağdaş hadisçilerden el-Elbânî de aynı gerekçeden dolayı hadisin "zayıf" olduğunu söylemektedir.⁶¹ Zehebî'ye (748/1347) göre de bu hadis, râvîlerinden olan el-Mufaddal b. Sâlih'in en münker hadislerindedir.⁶² Bazı senedlerde yer alan ve "hadis konusunda yalan söylediği" ifade edilen

⁵⁵ Bu rivâyet için bkz. Tabarânî, *el-Mu'cemu's-Sağır*, II, 240 (391 no'lu hadis).

⁵⁶ Bkz. Bezzâr, Ahmed b. Amr, *Müsned* (Beyrut 1409), IX, 343 (3900 no'lu hadis); Tabarânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, III, 45 (2636 no'lu hadis).

⁵⁷ Bkz. Bezzâr, a.y.

⁵⁸ Ali b. Zeyd hakkında geniş bilgi için bkz.: Zehebî, *Mizân*, III, 127-128; İbn Hacer, *Tehzîb*, VII, 322-324.

⁵⁹ Bu rivâyet için bkz. İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed, *Musannef*, Riyâd 1409, VI, 372 (32115 no'lu rivâyet).

⁶⁰ Hadisin senedleriyle ilgili tenkidler hakkında toplu bilgi için bkz. el-Heysemî, Ali b. Ebî Bekir, *Mecma'u'z-Zevâid*, Beyrut 1407, IX, 168.

⁶¹ Bkz. el-Elbânî, Muhammed Nâsiruddîn, *Silsiletü'l-Ehâdisi'z-Da'ife ve'l-Mevdû'a*, Riyâd 1404, X, 5.

⁶² "قال ابن عدي: أنكر ما رأيت له حديث الحسن بن علي وسائر... قلت: وحديث سفينة نوح أنكر وأنكر". Bkz. *Mizân*, IV, 167.

râvîlerden hareketle hadisin "uydurma" olduğu bile söylenebilir. Zira İbn Teymiyye (728/1327) hadisin sahih bir isnâdının olmadığını ve güvenilir kaynaklarda yer almadığını söyledikten sonra, böyle hadisleri ancak mevzû hadis nakleden râvîlerin rivâyet edeceğini ifade etmektedir.⁶³ Dolayısıyla bu ifadenin Hz.Peygamber'e ait olma ihtimâli oldukça düşüktür. Bu durumda ibârenin aidiyeti ile ilgili olarak farklı ihtimâller değerlendirmeye alınabilir.

Yaklaşık aynı muhtevânın Hz.Ali'nin kendi sözü olarak nakledilmiş olması, aslında mevkûf olan bir metnin merfû olarak nakledildiğini düşündürmektedir. Zira yukarıda da ifade edildiği üzere, hadisin bazı senedlerinde "başkalarının mevzû rivâyet ettiğini merfû rivâyet eden" râvîler bulunmaktadır. Bu râvîler hakkındaki diğer olumsuz değerlendirmeler ve Şîa/Râfiziyye mensûbiyeti de düşünüldüğünde, Hz.Ali tarafından söylenmiş bu ifadenin Hz.Peygamber'e izâfe edilmiş olma ihtimâli daha da güçlenmektedir.

Şîi imamlardan birine ait bu ifadenin, hem Hz.Peygamber'e hem de Hz.Ali'ye atfedilmiş olması da göz önünde bulundurulması gereken bir ihtimâldir. Zira Şîa'da imâmlardan herhangi birine ait bir değerlendirme ve yorumun Hz.Peygamber'den sâdir olmuş gibi "hadis" ismiyle naklinde bir beis görülmemektedir.

Aynı cümlelerin Ehl-i beyt yerine "sünnet"i ön plana çıkararak meselâ İmam Mâlik gibi erken sayılabilecek dönemde vefat etmiş bir âlim tarafından da kullanılması, tüm ümmet içinde kolektif kullanıma sahip bu benzetmenin Şîa tarafından "hadisleştirildiğini" de düşündürmektedir. Şîa'nın hadis uydurma konusundaki faaliyetleri hatta bu hareketin onlar tarafından başlatıldığı⁶⁴ düşünüldüğünde, bu ifadenin aidiyeti ile ilgili en güçlü ihtimâlin bu sonuncusu olduğu söylenebilir. Dolayısıyla denilebilir ki, Şîa'ya mensup bir râvî tarafından böyle bir değişiklik nakledilen cümle, Ehl-i beyt'e gösterdikleri büyük sevgi ve saygının veya "Emevîlerin uzun süre devam ettirdiği istibdât ve zulme dayalı Arap milliyetçiliğine karşı gösterilen bir tepkinin"⁶⁵ göstergesi olarak sünnî müellifler tarafından da nakledilmiş olmalıdır. Fakat Şîa'dan farklı olarak sünnî müellifler nakil esnasında rivâyet ehliyeti açısından yeterli görmedikleri râvîlerinin durumuna dikkat çekmeyi de ihmâl etmemişlerdir.

Muhtemelen yine Ehl-i beyt'e duyulan bu sevgi sebebiyle hadis hakkında nispeten olumlu değerlendirme yapan bazı sünnî müelliflere de rastlanır. Meselâ Hâkim en-Nisâburî'ye (405/1014) göre "Müslim, sıhhat şartlarına uymasına rağmen bu hadisi eserine almamıştır".⁶⁶ Ancak Zehebî, "hadisin râvîlerinden olan el-Mufaddal b. Sâlih'in rivâyetlerinin sadece Tirmizî tarafından nakledildiğini ve bu şahsın otoritelerce zayıf kabul edildiğini" söyleyerek en-Nisâburî'nin bu iddiasına itiraz eder.⁶⁷ Hadis hakkında nispeten olumlu şeyler söyleyen müelliflerden biri de el-Heytemî'dir (807/1404). Ona

⁶³ Bkz. Minhâcu's-Sünne fî Nakdi Kelâmi's-Şî'ati'l-Kaderiyye, Riyâd 1986, VII, 395.

⁶⁴ Bu konuda geniş bilgi ve kaynaklar için bkz. Sofuoğlu, *Şîa'nın Hadis Anlayışı*, s. 62 vd.; Kandemir, Yaşar, *Mevzû Hadisler, Menşei, Tanıma Yolları, Tenkidi*, Ankara 1991, s. 32 vd.

⁶⁵ Bu yorum için bkz. Ateş, Ali Osman, *Ehl-i sünnet ve Şîa'nın Delil Olarak Aldığı Bazı Hadisler*, İstanbul 1996, s. 133.

⁶⁶ Bkz. Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 343.

⁶⁷ Bkz. Hâkim, *el-Müstedrek*, a.y. (Zehebî'nin telhîsi). Zehebî'nin bu itirazı ile ilgili olarak bkz. el-Elbânî, a.g.e., X, 8.

göre "hadisin birbirini takviye eden çeşitli tarîkleri vardır".⁶⁸ Ancak yukarıda da ifade ettiğimiz gibi hadisin bütün tarikleri, ağır tenkide uğramış râvîler nedeniyle illetlidir. Nitekim el-Elbânî, hadisin mütâbilerinin de, kendi içlerinde, delil kabul edilecek durumda olmadıklarını ifade etmektedir.⁶⁹ Hadis hakkındaki olumlu değerlendirmelerden biri de Suyûtî'den (911/1505) gelmiştir. Suyûtî'ye göre bu hadis "hasen"dir.⁷⁰ Hasen; otoriteler tarafından aranılan özelliklere sahip olmakla birlikte bir hadisi aldıkları şekliyle muhâfaza ve rivâyet edemeyen yani zabt kusuru olan râvîlerin naklettiği hadislerdir.⁷¹ Halbuki bu hadisin çeşitli senedlerinde yer alan râvîlerin büyük çoğunluğu itikâdî açıdan, bir kısmı da yalancılık özellikleri sebebiyle cerhedilmişlerdir. Bu gibi sebeplerle tenkid edilen bir râvînin rivâyetleri ise, "güvenilir râvîlere muhâlif olup olmaması", "rivâyetinde tek kalıp kalmaması (teferrüd)" vb. özelliklere göre "münker" ve "metrûk" gibi "zayıf hadis" grubunda mütâlaa edilen isimlerle anılmışlardır.⁷² Yukarıda da zikredildiği üzere bu hadisi nakleden müellifler zaman zaman "bu hadisi falandan sadece falan nakletmiştir", "bu hadis sadece bu râvînin rivâyetiyle bilinmektedir" gibi ifadelerle rivâyetteki teferrüde, zaman zaman da "bu râvî zayıf bulunmuştur" diyerek râvîlerinin rivâyet ehliyetindeki kusurlarına dikkat çekmişlerdir. Dolayısıyla hem sened hem de metin yapısı ile ilgili ulaştığımız bilgiler ve otoriteler tarafından yöneltilen tenkidler, hadis hakkında nispeten olumlu sayılabilecek değerlendirmelerde bulunan müelliflerin oldukça iyimser davrandığını göstermektedir.

⁶⁸ Bkz. *es-Sevâ'iku'l-Muhrîka fi'r-Reddi 'alâ Ehl-i'l-Bida' ve'z-Zendekâ*, Kahire 1308, s. 152. el-Heytemî'ye göre kim Ehl-i beyt'i sevip tazim eder ve âlimlerinin gösterdiği yoldan giderse muhâlefet zulmetinden kurtulur. Kim de bunu yapmazsa, kendisine verilen bu Ehl-i beyt nimetinin inkârı içerisinde boğulur ve sapıklık çöllerinde helâk olur. İşte Ehl-i beyt'in kurtuluş gemisine benzetilmesinin sebebi budur. Bazı Şîi ulemâ İbn Hacer'i, hadisin sihhati ve yorumu hakkında böyle olumlu düşünmesine rağmen Şîa'ya mensup olmamasından dolayı tenkid etmektedir. Meselâ bkz. el-Mûsevî, *el-Mürâcaât*, s. 24-25.

⁶⁹ Bkz. el-Elbânî, a.g.e., X, 8.

⁷⁰ Suyûtî, *el-Câmi'u's-Sağîr*, Mısır, trs., II, 155. Suyûtî, hadisi zikrettikten sonra sonuna "hasen" olduğuna delâlet eden "ع" harfini koymuştur. Abdurraûf el-Münâvî de *el-Câmi'u's-Sağîr* şerhinde, Ehl-i beyt'in neden Nûh'un gemisine benzetildiğini uzun uzun açıkladıktan sonra Zehebî'nin, hadisin râvîlerinden olan el-Mufaddal b. Sâlih'e ve "bu hadisin Müslim'in şartlarına uyduğunu" iddia eden Hâkim en-Nisâburî'ye yönelik eleştirilerine yer verir. Bkz. *Fezû'l-Kadîr*, Mısır 1356, V, 517.

⁷¹ Hasen hadis hakkında geniş bilgi için bkz. Koçyiğit, Talat, *Hadis İstulâhları*, s. 125-131.

⁷² Bu konuda geniş bilgi için bkz. Koçyiğit, Talat, *Hadis İstulâhları*, s. 221, 287-291.